
I. SPECIFICUL DEMERSULUI SOCIOLOGIC

Gheorghe TEODORESCU

Obiectul și metoda

Între disciplinele socio-umane, sociologia deține un statut și o poziție cu totul aparte. Nu este vorba de un orgoliu gratuit și nici de argumente care să-i atribuie un prestigiu nemeritat. Distincțiile la care ne referim au în vedere *momentul* apariției sale ca știință și *auspiciile contradictorii* care i-au marcat debutul științific.

Mai întâi, comparativ cu alte științe interesate de explicarea și înțelegerea fenomenelor din realitatea socială, sociologia este printre ultimele venite în ceea ce azi putem numi “concertul științelor sociale”. Dacă în ordine istorică și speculativă, elemente de sociologie spontană pot fi “descoperite” în multe lucrări de filosofie socială sub forma unor reflecții ocazionale, a unor încercări de lămurire a unor împrejurări de viață sau chiar a unor elaborări foarte explicit îndreptate spre explicarea fenomenelor de o anumită complexitate din viața societăților, cu toate acestea interesul real pentru constituirea unei “științe despre societate” s-a manifestat abia începând cu finele secolului XVIII și

Părintele spiritual al *sociologiei*, cel care i-a atribuit un nume și un destin științific, este considerat Auguste Comte (1798-1857). Lui i se datorează și primele tentative de definire a unui *obiect propriu*, a unor *legități specifice* și a unei *metode* de analiză a proceselor și fenomenelor realității sociale. Tot el a fost cel care a evidențiat raporturile dintre sociologie și celelalte discipline “despre om” (psihologia, istoria, economia, dreptul etc.), subliniind relația dintre *dinamica* și *statica* fenomenelor din viața societății.

inceputul celui de al XIX-lea.

Perspectiva istorică asupra devenirii formelor de organizare ale societății, de la stadiul *teologic* (fictiv), la cel *metafizic* (abstract) și *pozitiv* (științific), este corelată cu abordarea analitică a elementelor de structură pe care le conține orice tip de societate. Din această evaluare “fiziologică” a complexității sociale poate rezulta un *sens* al progresului și dezvoltării societăților, dar și o identitate a fiecărei epoci în parte. Dacă acest progres a urmat o evoluție lineară sau “în spirală”, dacă momentele de înălțare materială și spirituală au fost urmate de cele de declin, ori dacă societățile au avut o geneză, un apogeu și o dispariție din istorie, *legea evoluției* (“legea celor trei stadii” – A. Comte) a acționat pretutindeni asupra lumii sociale. Dezvoltarea lumii moderne, desfășurată sub semnul dinamicii industriale a impus ca pe o necesitate apariția

unei “științe a fenomenelor vieții sociale”, căreia i s-a atribuit sarcina explicării și interpretării datelor de observație empirică. Ea trebuia să clasifice, să ordoneze și să supună analizei critice noianul de fapte petrecute în societate, astfel încât aceasta să-și poată fixa scopurile, idealurile și aspirațiile spre care se îndreaptă.

legea evoluției

stadiu *teologic* (fictiv)
stadiul *metafizic* (abstract)
stadiul *pozitiv* (științific)

Probleme noi legate de urbanism, locuire, organizare a muncii, transport, educație, alimentație sau moravuri apăruseră în orizontul unei epoci aflată sub semnul crizei de timp, de spațiu și de comunicare. Pe acest fond de neîntreruptă căutare a reperelor pentru un nou tip de stabilitate socială, au proliferat

sursele de conflict dintre grupuri cu interese și poziții diferite în societate, s-au înmulțit criteriile diferențierii economice și culturale, ori s-au constituit instituțiile menite să consacre noile inegalități rezultate din procesul diviziunii muncii. Noi ideologii, noi sisteme de valori au luat locul celor vechi pentru a legitima o nouă ordine socială, mai pragmatică și mai eficientă, mai interesată de efectele acțiunii sociale decât de calitatea morală a mijloacelor prin care scopurile pot fi atinse.

În al doilea rând, auspiciile sub care își făcea debutul noua știință au fost marcate de intense controverse teoretice purtate în privința *obiectului* său de studiu, dar mai ales în privința *metodei* și *metodologiilor* sale de lucru. Cum asupra specificității obiectului cercetărilor sociologice disputele s-au concentrat prioritar asupra relației dintre *particular* și *general*, respectiv asupra *personalității individuale* și a *personalității sociale* a omului, a ființării solitare și a coexistenței comunitare, nu același lucru se poate spune despre controversele purtate în privința metodei de cercetare folosită în domeniul sociologiei. Încă din momentul calificării universitare a demersului sociologic prin contribuțiile teoretice remarcabile ale lui Emile Durkheim (1858-1917), “cearta dintre metode” (*Methodenstreit*) s-a purtat între cei ce apărau principiile rigorii și exactității din “științele naturii” (*Naturwissenschaften*) și cei care susțineau prioritatea axiologică și semantică a “științelor spiritului” (*Geisteswissenschaften*).

Nevoia de a sublinia originalitatea demersului sociologic l-a determinat pe Durkheim să insiste asupra caracterului obiectiv al observațiilor și a conținutului științific al cercetărilor privitoare la realitatea vieții sociale. Fără a ignora natura subiectivă a actelor umane, el a considerat că specificul noii discipline este dat de cele trei dimensiuni sub care sunt analizate “faptele sociale”:

- a) **morfologia socială**, interesată de “anatomia societății”, de instituțiile și structurile sale constante și ireductibile;
- b) **fiziologia socială**, preocupată de “manifestările vitale ale societății” și,

c) *sociologia generală*, desemnată să reunească într-o perspectivă sintetică judecățile formulate la nivelul unor științe particulare.

Aceeași realitate socială este abordată de Max Weber (1864-1920) dintr-un unghi diferit de cel durkeimian, iar concluziile – fără a se contrazice între ele –, se completează reciproc. Deosebirile sunt exclusiv de metodă și utilizează concepte diferite în definirea unor aspecte din societate.

Două perspective de abordare a socialului

Așa cum am precizat deja, debutul științific al sociologiei a fost marcat de puternice controverse teoretice și metodologice. Pentru a înțelege corect în ce au constat acestea, trebuie spus că ele s-au purtat nu doar în jurul modalităților de a cunoaște realitatea socială, ci și în ceea ce privește conținutul acestei realități, respectiv a ceea ce ar putea constitui obiect al cercetării sociologice.

Îndatorându-se considerabil celor doi pateri ai sociologiei – E. Durkheim și M. Weber –, primele abordări sistematice și cu adevărat științifice ale socialului au excelat prin caracterul lor predominant teoretic, în buna tradiție a “analizelor de cabinet”. Cu toate acestea, valoarea filonului teoretic ce s-a aflat la originea multor orientări și curente sociologice ulterioare nu a fost prin nimic diminuat. Dimpotrivă, studiul de caz prezentat de Durkheim în *Le Suicide* (1897) sau paradigma genezei capitalismului în Occident formulată de Weber în celebrul său studiu *Etica protestantă și spiritul capitalismului* (1920) vin să confirme interesul manifestat de ambii sociologi pentru explicații și interpretări ce au un solid suport factual.

“*Sociologismul obiectiv*” – îmbrățișat de adepții ideilor lui Durkheim (M. Mauss, F. Simiand, L. Levy-Brühl, C. Bouglé, G. Tarde) –, s-a remarcat prin accentul pus pe aspectele *macrosociale*, globaliste și *holiste* ale vieții sociale, considerând că obiectul cercetării sociologice trebuie să fie “*faptul social*”, iar sociologia o “*macrosociologie*”.

“Sociologismul obiectiv”

Privită dintr-o astfel de perspectivă, lumea socială îl precede pe individ, este un *dat* și un *a priori* social, format din *instituții* și structuri pre-definite care orientează actele umane, “*indiferent de conștiința și de voința oamenilor*”. Mai precis, “faptele sociale” trebuie privite ca “lucruri”, întrucât se remarcă prin constanță, regularitate și repetabilitate. Ele sunt cele care dau stabilitate cadrelor sociale în interiorul cărora evoluează personalitatea fiecărui membru al societății. Acestea îi marchează identitatea culturală, sistemul de valori și-i orientează actele în viața de zi cu zi.

Cu alte cuvinte, “faptele sociale” acționează ca *norme* și se instituie ca reguli ale conduitei individuale și colective, iar sociologia este o “*știință a instituțiilor*” din care fac parte *tradițiile, sistemele morale, ideologiile, dreptul, credințele, convingerile, convențiile sociale* și, mai ales, *limbajul*. În această accepțiune, sociologia dispune de un obiect propriu de studiu prin care se distinge în raport cu alte discipline ale socio-umanului: etnologia, psihologia sau istoria. Fiind constante și ireductibile, faptele sociale – în calitatea lor de “lucruri” –, nu pot fi explicate decât prin referire la realitatea socială care le determină. *Socialul se explică numai prin social*, afirmă Durkheim, vrând să întărească relația dintre actele individuale și cadrele normative instituite în societate. Conduita individuală este o consecință a ceea ce instituțiile constrâng personalitatea să realizeze, iar orice deviere de la normele conviețuirii sociale constituie a-normalitate sau anomie pentru societate.

Prin comparație, tradiția gândirii sociologice inspirată de Max Weber ia ca premisă a vieții sociale *sistemul interacțiunilor* dintre

“*Socialul se explică*

*sistemul
interacțiunilor*

Obiectivitatea actelor subiective – susține Weber –, constă în chiar caracterul lor *rațional*. Faptul că sunt raționale, face ca actele individuale să aibă un *sens*, făcându-le inteligibile din punctul de vedere al semnificației lor. Adică au un înțeles rațional în măsura în care ele se raportează la un *scop*, la o *tradiție*, *valoare* sau un *afect*.

actorii societății. Altfel spus, societatea are fundamente subiective, fiind o realitate ce se *construiește* neîntrerupt prin schimbul de semnificații dintre actori ce au propria lor personalitate. Sociologia weberiană este o “*știință a interacțiunilor*” pentru care explicațiile au mai puțin în vedere *cauzele* actelor sociale, și mai mult interpretarea *semnificației* lor. *Înțelegerea* sau *comprehensiunea* acestor acte este mai importantă din punctul de vedere al *semnificației subiective* și/sau *obiective* ce li se atribuie de către actorii vieții sociale.

Pentru o societate, raționalitatea este definită în funcție de *ordinea socială*, respectiv de *consensul* acestora cu privire la semnificația culturală atribuită interacțiunilor dintre actori. *Contextul cultural* al acțiunii îndeplinește un rol determinant în unificarea semantică a conduitelor sociale ale actorilor. Ceea ce înseamnă pentru un japonez salutul poate însemna un gest de ostilitate pentru un european. De fiecare dată când este analizată, judecată și interpretată o acțiune nu trebuie să lipsească referința la modelul cultural din care provine cel care o realizează.

Așadar, ordinea socială ține de consistența rațională a interacțiunilor dintre actori, iar cadrul formal care dă forță juridică normelor conviețuirii în societate este Statul modern, susține Weber. El este expresia

ordine socială

rațională a modului în care instituțiile participă la administrarea interesului colectiv pentru o societate intens birocratizată, cum este și cea de tip occidental. Dar spre deosebire de Durkeim – care privea societatea ca pe o realitate independentă și exterioară întrutotul omului, inclusiv Statului –, Weber aborda universul vieții sociale pornind de la subiectivitatea istorică a celor care “fac societatea” prin activitatea lor de zi cu zi. Mai mult, Statul reprezintă pentru sociologul german forma rațională legitimă care poate impune atât “instrumentele necesare exercitării constrângerii” (fizice sau simbolice), cât și “mijloacele efective de administrare ale interesului public”. Raționalitatea constrângerii impuse de către Stat depinde de raționalitatea acțiunii normelor, iar legitimitatea este dată de faptul că cei care li se supun sunt și creatorii acestor norme, le înțeleg semnificația și li se conformează.

Independența cadrelor normative care reglementează actele indivizilor nu sunt ceva exterior acestora, ci expresia voinței lor interioare reafirmată în fiecare din actele lor cotidiene. Din această distincție privitoare la modul de internalizare a normelor în contexte culturale diferite rezultă și diferențele dintre nivelurile de conformitate a conduitelor la imperativele legii din fiecare Stat. Dacă pentru un francez legea este opresivă, exterioară intereselor și voinței cetățeanului, pentru un neamț aceeași lege este o structură care îl protejează în fața abuzurilor administrației și a puterii. Pentru cetățeanul francez legea este un dat, un a priori căruia i se supune formal, lipsit de convingere, fiind tentat să-și manifeste spiritul de frondă în forme mai mult sau mai puțin acceptate de societate pentru a-și reafirma libertatea și independența creativă. Prin comparație, spiritul german este marcat de experiența istorică a burgului, de participarea sa nemijlocită la administrarea interesului comunitar, făcându-l să se simtă implicat în egală măsură la fixarea limitelor independenței sale și la respectarea acestor limite de către el și de către ceilalți.

Prin urmare, cele două perspective de abordare ale realității sociale, susținute de Durkheim și de Weber, sunt doar în aparență antitetice. În realitate ele nu se contrazic una pe alta atât timp cât și “sociologismul obiectiv” susține geneza subiectivă a “faptelor sociale”, iar “interacționismul” weberian vede în actor constructorul realității sociale. Distincțiile privesc interesul pe care îl acordă cei doi sociologi orizontului *macrosociologic* (Durkheim) sau celui *microsociologic* (Weber) în cercetarea aceleiași realități sociale. Important de reținut este faptul că ambele perspective au avut o influență remarcabilă asupra curentelor și orientărilor sociologice ulterioare.

Analizele de tip structuralist și funcționalist (R. K. Merton, T. Parsons, A. Touraine etc.) s-au îndatorat mai mult “școlii durkheimiene”, în timp ce o multitudine de alte orientări de tip interacționist au fost inspirate de Weber. Între acestea, cercetările *interacționist-simbolice* (G. H. Mead, E. Goffman), *etnometodologice* (H. Garfinkel), *fenomenologice* (A. Cicourel, A. Schütz), *microsociologice* (Ch. Cooley, H. Blumer, R.E. Park, S.A. Stouffer, E. Burgess, M. Mead), *culturaliste* (B. Malinowski, R. Linton) reprezintă principalele orientări ale sociologiei contemporane. Mai mult, versiunile de dată mai recentă ale cercetării sociologice acordă un spațiu extins analizelor multi și interdisciplinare, încercând să apropie cele două orizonturi ale cercetării în abordări de tip *constructivist*, *cognitivist* sau “*intervenționist*”. Multe dintre acestea diferă între ele grație unor particularisme de ordin interpretativ, așa cum pot fi întâlnite în lucrări ce aparțin lui P. Bourdieu, A. Giddens, Th. Luckman ori P. Berger. Toate, însă, urmăresc același scop: cunoașterea și înțelegerea realității sociale, a stilurilor de viață, a formelor de organizare socială, a structurilor de autoritate și putere, a modurilor în care se produc schimbările în societate, cine sunt cei care le realizează etc.

Cunoașterea comună și cunoașterea savantă

Interogațiile adresate lumii înconjurătoare, în general, și lumii sociale, în special, sunt o constantă a reflecțiilor umane dintr-o bogată istorie a culturii și civilizației. Ele au avut fie un caracter sistematic, elaborat și metodic, fie au avut un caracter spontan, cu

Pentru sociolog, la fel ca pentru orice alt individ, tot ceea ce se întâmplă în societate sunt *fapte independente* în raport cu cei care le produc, *pot fi observate din exterior*, iar *înțelegerea* este o consecință a însușirii *semnificațiilor atribuite* de actorii vieții sociale.

totui aleatoriu.

De cele mai multe ori, în existența cotidiană a fiecărui individ nu există o distanțare mefientă față de ceea ce se petrece în jurul său. Dimpotrivă, oamenii au, de regulă, încredere în realitatea înconjurătoare, manifestând față de aceasta o atitudine conformă cu nivelul lor de instrucție, de experiența de viață acumulată ori de nivelul intelectual de care dispun. Unii își pun probleme mai mult decât alții, în timp ce unii manifestă o indiferență cvasi-totală față de tot ce este în jurul lor, considerând toate acestea “ca de la sine înțelese”. Dacă lumea este de la Dumnezeu sau de la Natură, dacă este *dată* ori *construită*, este o problemă inepuizabilă asupra căreia e bine să te apleci numai dacă îți rămâne suficient timp să mai și reflectezi. Pentru cei mai mulți prezentul constituie prima și cea mai importantă preocupare, iar soluțiile aflate la diversele probleme de viață sunt răspunsuri punctuale la tipul urgențelor apărute la un moment dat.

În ceea ce îl privește pe sociolog, lumea socială nu pune mai multe probleme decât pentru ceilalți, dar cu siguranță el le sesizează importanța într-o măsură mult mai mare. Fiind abstracte pentru cei mai mulți, întrebări de genul: *ce este cu adevărat real?* sau, *cum poate fi cunoscută această realitate?*, devin pentru sociolog o preocupare constantă și sistematică. Din păcate, ceea ce ajunge să constate foarte curând sunt limitele cunoașterii sale și că sociologia nu găsește întotdeauna răspunsuri pentru toate problemele care-l preocupă. Nu-i rămâne, de aceea altceva de făcut, decât să accepte valoarea cognitivă a instrumentelor de care dispune la un moment dat, căutând să le perfecționeze pe măsura dificultăților întâlnite în cercetările sale pe teren.

Socio _____ e să își propună să analizeze doar *modul în care este construită social o anumită realitate*. Or, acest lucru

În consecință, Durkheim a elaborat un set de reguli metodologice care să asigure demersului sociologic consistență și validitate. Tratatul de metodă conceput de sociologul francez (*Les Règles de la méthode sociologique*, 1895) conținea acele norme pe care orice cercetător trebuie să le respecte pentru ca rezultatele obținute să aibă un autentic caracter științific:

- *regula definirii obiectului*, în sensul delimitării cercetării sociologice de câmpul investigațiilor altor științe.
- *regula preciziei observației*, care înlătură ambivalența, echivocul și relativismul datelor cu privire la realitatea studiată; ea obligă la prezentarea unor date suplimentare care să permită localizarea, dimensionarea, relevanța și modul în care a fost cercetată o anumite realitate a vieții sociale.
- *regula observării riguroase a faptelor sociale*, constând în cerința evitării omisiunilor sau exagerării aspectelor cercetate de către sociolog.
- *regula observației sistematice*, care impune obligația formulării unei ipoteze de lucru pentru a evita hazardul și accidentalul în desfășurarea unei cercetări.
- *regula obiectivității*, care respinge orice judecată a cercetătorului marcată de simpatiile, prejudecățile, afectele, ideologia ori afinitățile de ordin axiologic ale acestuia.
- *regula verificabilității faptelor*, constând în posibilitatea de a constata aceleași situații în cazul unor observații repetate.

- *regula distingerei normalității faptelor*, în sensul definirii unor criterii suficient de stabile prin care normalitatea poate fi deosebită de anormalitate.

Dar, ca regulă generală, demersul cognitiv al sociologiei trebuie să respecte principiul “*concordanței dintre gândirea umană și contextul social în care aceasta apare și se manifestă la un moment dat*”. Cu respectarea acestei reguli esențiale, sociologia își realizează cele trei funcții importante ale sale:

a) funcția expozitivă (descriere și prezentare cât mai fidelă a faptelor, în forma unor sociografii),

b) funcția explicativă (stabilirea conexiunilor, covarianțelor și interinfluențelor dintre fapte pentru aflarea unui înțeles mai puțin evident) și,

c) funcția critică (prin care rezultatele cercetării pot servi unor intervenții eficiente pentru rezolvarea aspectelor sociale problematice).

Ignorarea acestor cerințe fundamentale într-un demers sociologic poate conduce – și a și condus de multe ori – la concluzii eronate asupra realității supuse investigației. Cercetători aparținând altor areale culturale decât cele pe care le studiau au trăit experiența inadecvării modelelor de analiză și a conceptelor la realitatea unor societăți care prezentau moravuri, stiluri de viață și tradiții parțial sau cu totul diferite de cele existente în universul cultural în care ei înșiși s-au format ca cercetători. Cele mai frecvente situații de acest fel au fost întâlnite în cazul anchetelor de teren realizate în așa numitele “societăți primitive”. Instrumentele de lucru, metodele și conceptele folosite de sociologi educați în spiritul “lumii civilizate” au fost incapabili să înțeleagă sensul multora din comportamentele afișate de “primitivi”, iar acolo unde s-au ferit să recunoască acest lucru au “brodat” teorii seducătoare, dar complet eronate. Studiul lui M. Mead despre moravurile tinerelor din Samoa excelează prin astfel de judecăți care, ulterior s-au dovedit complet false.

Principiul “*concordanței dintre gândirea umană și*”

Din astfel de experiențe rezultă, totuși, o concluzie practică demnă de remarcă: “*ceea ce este adevăr de o parte a Pirineilor, este minciună de partea cealaltă*” (B. Pascal). Ceea ce vrea să însemne că disonanțele explicativ-interpretative ale discursului sociologic au ca fundament deosebirea dintre diferitele tipuri de societate, ori dintre culturi și sub-culturi, chiar în interiorul aceleiași societăți. Cu atât mai puțin pot fi acceptate acele atitudini discriminatorii față de anumite persoane sau grupuri care folosesc un model de cunoaștere a realității diferit de cel al sociologului, pe considerentul superiorității culturii din care provine acesta. Este o formă de refuz a diferenței care nu are nimic a face cu știința, iar în cazul sociologiei este echivalent cu respingerea unui aspect major al problematicii socio-umane ce ține de dreptul natural la existență a oricărei culturi. Felul în care fiecare își reprezintă fenomene și procese ale mediului în care

trăiește, sau felul în care definește aspecte ale realității sociale – educația, familia, ocupația, amicitia, reușita în societate, participarea la viața politică ori spirituală –, constituie tot atâtea însemne ale specificității lumii din care provine.

Este adevărat că soluțiile formulate la astfel de situații de viață pot fi mai mult sau mai puțin fericite, pot dispune de mijloace de rezolvare mai rudimentare sau mai avansate, dar întotdeauna ele sunt consecința unor evaluări axiologice și pragmatice în funcție de experiența intelectuală și istorică a fiecărei persoane sau a fiecărei comunități culturale în parte. Mai mult, aceste soluții sunt schimbătoare sub influența unor factori endogeni și/sau exogeni care pot modifica deciziile de la un moment la altul.

La nivelul cunoașterii comune operează un anumit simț al adaptării, sau – și mai exact –, acel “*bun simț*”, înăscut ori educat, care conduce în împrejurări limitate de viață la alegerea variantei celei mai favorabile de rezolvare a dificultăților întâlnite. Pe această convingere se bazează și conduita omului obișnuit, constrâns de circumstanțe să se comporte ca un adevărat “*expert al socialului*”, cu nimic mai prejos decât cel mai prestigios sociolog. Practica pe teren a cercetării sociologice a demonstrat rafinamentul intelectual și intuiția cu totul neașteptată a unor oameni lipsiți de o instrucție deosebită de a da soluții eficiente la cele mai complicate probleme de ordin științific, social, economic ori juridic.

În mediul rural, unii țărani se comportă adesea ca niște înțelepți care știu să vadă și să înțeleagă ceea ce conceptul sociologic este incapabil să redea. Cum se întâmplă și în cazul unor popoare “primitive”, unde dansul ritualic al invocării ploii poate fi interpretat de un “modern” ca o manifestare naivă a unor înăpăoiți culturali. În realitate este vorba de un mod de exprimare specifică a importanței acestui fenomen pentru o societate a cărei supraviețuire depinde esențial de recolta agricolă. Conștiința neputinței lor și a limitelor de a interveni în producerea ploii, îi determină să-și exteriorizeze respectul față de forțe ce le determină existența. Ceea ce pentru un “primitiv” este un lucru cât se poate de serios în semnificația dansului pe care îl interpretează, apare ca o formă de divertisment celui care privește “din afară” o astfel de manifestare.

De aceea, pentru a înțelege mai corect ceea ce se întâmplă în societățile pe care le cercetează, sociologii recurg uneori la așa numita “*tehnică a participantului observator*”. Ea se sprijină pe faptul că, de obicei, “omul locului” – mai bine familiarizat cu tradițiile și stereotipurile comportamentale ale celor din mijlocul cărora trăiește –, dă lămuriri ce corespund mai deplin sensului atribuit unor acte ce par gratuite, nefirești sau nejustificate. El poate distinge mai bine între *aparent* și *autentic*, între ceea ce este *normal* și ceea ce este *anormal* în conduita celor asemenea lui. Prin contribuția sa diferența dintre spontan și științific în (re)cunoașterea unor fenomene și procese sociale de o anumită complexitate ajunge să fie mai mult o problemă de *limbaj*, decât o chestiune de ordin teoretic. Cel puțin în sociologie astfel de situații sunt destul de frecvente și nu pot fi înlăturate decât printr-o negociere semnificativă a sensului unor acte aparținând altui orizont cultural decât al cercetătorului.

Această constatare nu îndreptățește, totuși, respingerea regulilor metodologice în realizarea unui demers sociologic cu adevărat științific. Utilizarea lor reduce superstițiile, prejudecățile, prenoțiunile și sursele de eroare specifică în domeniul cercetării socialului. Multe dintre ele nici nu sunt reguli propriu-zise, cât mai ales principii de “bun simț” de care trebuie să se țină cont în orice anchetă sau studiu sociologic:

- reducerea *subiectivismului axiologic* și *moral* în descrierea, explicarea și interpretarea faptelor sociale;
- evitarea *generalizărilor* și a *absolutizării* acolo unde este vorba doar de situații sociale specifice, accidentale;
- neconfundarea aspectelor și relațiilor *aparente* cu cele “*de profunzime*”, în funcție de evidența ori ne-evidența acestora; exterioritatea observației sociologice nu privește doar epifenomenalitatea socială, ci mai ales latențele și conexiunile inaparente din viața societății;
- renunțarea la *conceptualizări vagi, imprecise*, care nu au ca fundament date empirice, măsurări, cuantificări ori evaluări comparative; *metafora sociologică* este binevenită, dar numai între limite ce nu depășesc nivelul argumentelor factuale demonstrabile;
- evitarea abuzului de *stereotipuri lingvistice*, de *clișee* și judecăți “de-a gata”, pentru a nu risca însușirea “limbii de lemn” a specialistului desprins de realitatea vie a cercetării pe teren a realității sociale;

Reguli metodologice ale

Distincția dintre cunoașterea “comună” și cea “savantă” își menține relevanța numai prin referință la metoda și tehnicile investigației sociologice, nu și sub aspect cognitiv. În esență orice cunoaștere este *validă* sau *nevalidă*, dar instrumentele prin care se ajunge la această validitate pot diferi între ele în funcție de nivelul înzestrării intelectuale, de cât sunt ele de sistematice și de eficiente în cercetarea efectivă a socialului.

Conținutul complex și diversitatea infinită a formelor de manifestare a socialului impun ca pe o normă a demersului științific *menținerea curiozității nelimitate a cercetătorului*. În ultimă instanță, orice fapt e un fapt de care trebuie să se țină seama ori de câte ori este vorba de acte umane, procese și fenomene ale realității cotidiene. Nu există lucruri importante și lucruri neimportante, ci numai aprecierile noastre care fac deosebirea între ceea ce pare să ne intereseze mai mult decât altceva. Uneori judecățile de ordin axiologic ne ajută, alteori nu.

Explicație și comprehensiune

Realitatea socială se deosebește de toate celelalte forme ale realității, nu doar pentru că este cea mai fragmentată și plină de contradicții, dar mai ales pentru că posibilitatea de a o cunoaște ridică o mare problemă de ordin epistemic:

Sau, cum remarca Auguste Comte, paradoxul situației constă în ipostaza
astră

În această antinomie este concentrată întreaga dispută dintre adepții *cunoașterii analitice* (bazat pe raționament ipotetico-deductiv) și cei care insistă asupra

specificității *cunoașterii dialectice* (bazat pe raționament statistico-interpretativ). Însă, ambele modalități de abordare a aceleiași realități (societatea), întâmpină dificultăți de ordin practic-metodologic. În primul caz, restrângerea investigației doar la analogiile formale dintre sistemele materiale și realitățile sociale riscă să elimine din cunoaștere tot ceea ce ține de sfera valorilor, a motivațiilor și idealurilor unei societăți. În al doilea rând, absolutizarea celei de a doua perspective de abordare riscă să conducă spre o psihologizare excesivă a cunoașterii, la o subiectivizare și particularizare nedorită a oricărui fapt de viață.

**“tran
nivelu
macrosociologic și, invers**

Modul în care aspectele instituționalizate (stereotipuri, rutine) și structurate (asocieri, organizații) ale vieții sociale pot fi conectate cu cele individuale și subiective ale fiecărui membru al societății (gesturi, atitudini, reacții personale),

constituie “marea provocare metodologică” a sociologiei. Concret, ea se referă la posibilitatea “*transferului cognitiv*” de la nivelul *microsociologic* la cel *macrosociologic* și, invers. Ce anume îi permite cercetătorului să extrapoleze manifestări specifice grupului sau comunității la nivelul fiecăruia din membrii acestora, și reciproc? Pentru J. Coleman asemenea probleme se înscriu în sensul “*combinării principiilor comportamentului individual optim cu luarea de decizii în colectiv, a emergenței și funcționării actorului corporat și autorității*”.¹ Ele s-au aflat și în atenția lui Max Weber, atunci când a avansat modelul original al explicării capitalismului în occidentul european.

Pornind de la nivelul microsociologic al analizei conduitei religioase a protestanților calvini și de la interpretarea “secularizantă” a valorilor spirituale practicate de aceștia, sociologul german reușește să transfere fapte sociale de natura maximei subiectivități în universul valorilor laice situate de protestanți la baza unui întreg univers instituțional ce a dat naștere capitalismului apusean. Relația cauzală dintre etica

¹ J. Coleman - *Foundations of Social Theory*, Sage, Brussels & New York 1990, p.15.

protestanților calvini și realitatea lumii capitaliste occidentale surprinde cu finețe metodologică deplasarea dintre nivelul microsocioologic și cel macrosociologic în interpretarea genezei ordinii capitaliste în Occident. Ea poate fi exprimată sintetic prin trei propoziții:

- *calvinismul promovează valorile ascetismului moral* (datorie, chemare etc.);
- *protestanții calvini sunt exponenții reușitei economice a capitalismului incipient, dar nelegitimat moral;*
- *ascetismul religios se îmbină fericit cu ascetismul secular pentru a legitima comportamentul burghezului occidental.*

În esență, glisarea de la *micro* la *macro* și, din nou la *micro*, conferă plauzibilitate și valoare explicativă paradigmei nașterii capitalismului apusean, așa cum a fost ea prezentată de Weber. Metoda aplicată de el în descrierea unei realități sociale foarte complexe, ale cărei rădăcini se întind până în straturile profunde ale civilizației și culturii occidentale, reprezintă o demonstrație convingătoare a interpretării prin cauze a unor procese sociale cu o durată remarcabilă și consecințe economice, politice, morale, juridice și spirituale de majoră importanță.

De remarcat, în demersul explicativ propus de Weber, predominanța elementelor de tip *comprehensiv* (interpretativ) pe care le utilizează în absența unor date empirice dobândite printr-o observație directă. În sprijinul argumentației sale Weber s-a bazat pe o documentare istorică vastă, atentă, sistematică și multilaterală (materiale de arhivă, acte de comerț, practici religioase etc.). În cazul său, absența unor observații directe la momentul genezei capitalismului în Occident a reprezentat o *limită*, un impediment din punct de vedere subiectiv. Situații de acest gen pot fi întâlnite frecvent de sociolog în câmpul cercetării practice, dar ele pot fi depășite prin întrebuințarea instrumentelor sale conceptuale care restrâng considerabil nivelul incertitudinii cunoașterii. Acolo unde acestea nu fac să avanseze procesul cunoașterii, recursul la *metafora sociologică* devine o necesitate.

Din punct de vedere științific, sociologia dispune de mijloace care pot preveni și corecta erorile apelând la *statistică, analize tipologice, ierarhice, factoriale* ori *de conținut*.

Dilema “model empiric”/hermeneutică, este o pseudo-dilemă, întrucât fără a fi în

Altfel spus, analiza comprehensivă constituie mai curând un moment al explicației sociologice de ansamblu (*hermeneutica socială*), iar nu un demers independent, subiectiv, limitat la experiența intelectuală de care dispune cercetarea socială la un moment dat. Ea se fundamentează pe date obținute prin *observație, anchete de teren, documentări* ori care sunt dobândite cu ajutorul tehnicilor specifice: *chestionar, interviu (structurat/nestructurat), înregistrări scrise și/sau audio-vizuale* etc. Din acest motiv, aprecierea că *explicația și comprehensiunea* sunt cei doi poli ai demersului cognitiv în sociologie, este pe deplin fundamentată. Pe de o parte explicația nu are relevanță în absența unui înțeles subiectiv iar, pe de altă parte, interpretarea are nevoie întotdeauna de un cadru formal coerent.

opozitie, ele sunt *complementare*, fiecare probându-și validitatea în măsura în care “produc cunoaștere”. Nici cele mai concrete date și informații asupra realității, dobândite cu ajutorul metodelor și tehnicilor empirice de cercetare, nu pot substitui cu totul interesul pentru “retrăirea” sensului și spiritului unor instituții, epoci ori evenimente istorice, pentru a le recupera atmosfera, a le înțelege rostul și semnificația în curgerea timpului istoric. Astfel, “analiza de tendință” (*trends analysis*), utilizată frecvent de specialiștii în domeniul sondajelor de opinie, nu face altceva decât să furnizeze “*curbe de evoluție istorică*” privitoare la dinamica unor fenomene sau procese a căror relevanță apare abia prin compararea unor măsurări sociologice făcute la intervale precise dintr-o perioadă mai lungă de timp. Cu atât mai mult “analiza biografică” pune la dispoziție cercetătorului informații de o semnificație deosebită ce aparțin vieții intime a actorilor, așa cum s-a dovedit în cazul anchetei “țăranul polonez”, întreprinsă de W. Thomas și Fl. Znaniecki la începutul secolului XX.

Sub acest aspect, R. Aron constata existența a trei probleme de care trebuie să se țină seama în cazul cercetării socialului²:

- *problemă de ordin metodologic*, constând în lămurirea modului în care se întrepătrund dimensiunea interpretativă și dimensiunea cauzală la nivelul cunoașterii realității sociale;
- *o problemă de logică* care implică un răspuns privitor la măsura în care o relație comprehensivă are nevoie de o contraverificare cauzală pentru a dobândi recunoaștere științifică;
- *o problemă filosofică*, legată de răspunsul la întrebarea privitoare la considerarea devenirii umane ca o evoluție biologică sau ca o consecință a unui determinism (meta)fizic; altfel spus, dacă schimbările sociale sunt considerate “un produs al unei necesități funcționale”, atunci ce rol au imprevizibilitatea, hazardul și efectele de sistem în desfășurarea proceselor vieții sociale?

Așa cum am arătat, deja acestor întrebări li s-au dat răspunsuri diferite, în funcție de diversele orientări sociologice. Sociologismul durkheimist a găsit formula “explicării socialului prin social”, întemeindu-și cercetarea pe invarianți și regularități nomologice, în timp ce “recursul la valori și la semnificații” a dominat discursul comprehensivist dezvoltat de Weber. Într-o formulare sintetică, în domeniul socialului se poate vorbi de *trei tipuri principale de științificitate* de care ține seama și demersul sociologic actual:

Tipul de știință	Caracteristici		teoretic	Tipul corelației principale
Empirico - analitic	- Control experimental; - Obiectivism; - Instrumentalizare	Tehnic (explicații)	Pozitivism (Cercul de la Viena)	raport disjunctiv subiect/obiect (EU – EL)
Istoric hermeneutic	- Interpretare	Practic (aflarea sensului)	Hermeneutică (Gadamer, Betti, Weber)	raport implicativ redescoperirea lui EU în TU
Critic	- Demistificare - Idealul unei cunoașteri independente și autonome	Emancipator (înnoiri conceptuale)	Criticism (Școala de la Frankfurt)	Autorefecție (EU – EU)

Dar toate acestea pot fi integrate unei scheme explicative, unui model capabil să evidențieze inteligibil complexitatea conexiunilor care se stabilesc între fapte, evenimente, instituții, grupuri etc., iar interpretarea semnificației lor să țină cont de contextul istoric, cultural, economic, politic, juridic, religios sau moral în care acestea s-au petrecut, dar și de *cine*, ori *în ce mod* le-a cules și “procesat”.

Mult mai explicit, acest lucru se observă din compararea demersului sociologic cu cel al altor științe sociale. Din aceasta rezultă că cercetarea socialului pretinde în cel mai înalt grad demersul co-disciplinar și interdisciplinar, în raport de caracterul deosebit de complex al obiectului investigației sociologice.

Dincolo de precauțiunile de ordin general privitoare la statutul conceptelor, al procedurilor de observație ori de verificare al datelor de cercetare, trebuie reținut faptul că în cadrul fiecărei discipline sociale se impun exigențe particulare dictate de natura problemei studiate.